

MILL JOHN STUART

Abstrakt:

Tato práce je věnována Johnu Stuartu Millovi, který se narodil v roce 1806 a který je označován za posledního klasického politického ekonoma. První kapitoly této práce pojednávají o jeho životě – dětství a profesním vývoji. Následuje kapitola věnovaná Benthamově škole, která do Millova života přinesla utilitarismus, který ovlivňoval Milla celý jeho život. Od toho se také odvíjí následující kapitola. Dále je pojednáno o asi nejslavnějším Millovu dílu – *Principech politické ekonomie*, díky kterému se stala ekonomie značně populární. Toto dílo obsahuje Millovy názory na tvorbu tržní ceny, na výrobu a rozdělování, produktivnost kapitálu, mezinárodní obchod a na jiné ekonomické otázky. Další kapitola pojednává o Millově sociálním cítění, které vyústilo v socialistické myšlenky. Ty se projeví i v oblasti spravedlnosti, v Millově pojetí svobody a soukromého vlastnictví. Z toho vychází i kapitola věnovaná představě o vládě ústavní, fungující na zastupitelském principu. Jelikož byl Mill všestrannou osobností, jsou na konci práce zmíněny i jeho další činnosti a přínosy.

Klíčová slova:

Politická ekonomie, utilitarismus, empirismus, indukce, spravedlnost, svoboda a soukromé vlastnictví

Key words:

Political economy, Utilitarianism, Empiricism, Inductive Logic, Fairness, Freedom and Private Properte

Names:

Bentham J. , Marshall A. , Mill J. , Ricardo D. , Samuelson P. A. , Smith A. , Tylor H.

Biografie

Narozen	20. května 1806 (Pentoville, Londýn)
Sourozenci	tři mladší bratři a pět sester
Manželka	Harriet Taylorová
Učení	osvícený utilitarismus
Výběr z děl	<i>Principy politické ekonomie</i> , 1848 (<i>The Principles of Political Economy</i>) <i>O svobodě</i> , 1859 (<i>On Liberty</i>) <i>Úvahy o vládě ústavní</i> , 1860 (<i>Considerations on Representative Government</i>) <i>Utilitarismus</i> , 1863 (<i>Utilitarianism</i>)
Zemřel	8. května 1873 (Avignon)

Život Johna Stuarda Milla

John Stuart Mill se narodil 20. května 1806 v Londýně. Jeho dětství nebylo z mnoha důvodů nijak lehké. Matka nepřekypovala laskavostí a již od tří let věku byl nucen se učit řecky. Tak mohl o šest let později číst Platónova či Xenofóntova díla v originále a jako další jazyk ho otec, James Mill, politický ekonom a utilitář, začal učit latinu. Ve dvanácti letech napsal svou první knihu. Od svých čtrnácti let chodil s otcem na procházky do lesa, kde mu otec přednášel Ricardovu politickou ekonomii. Druhý den musel malý John Stuart předkládat otcí co nejpřesnější přepis toho, co mu otec den předtím pověděl při procházce. Vyrostl vlastně bez kamarádů a koníčků a stal se z něj intelektuální vševěd, ale po citové stránce byl naprosto

vyprahlý. Byl v zásadě racionalistou, odkázaný na rozum a ignoroval city. Na druhou stranu se do jisté míry povedl otcův záměr, že mu poskytl náskok před vrstevníky skoro čtvrtstoletí. Ve dvaceti letech se nervově zhroutil a musel absolvovat léčebný pobyt v jižní Francii. Začal studovat na právnické fakultě, studium ale pro vyčerpání nedokončil. Ve věku jednadvaceti let se stal členem Východoindické společnosti, již byl členem do svého penzionování v roce 1857. Podruhé se zhroutil ve třiceti letech po smrti svého otce, který zemřel na tuberkulózu. Po tomto zhroucení mu zbyl tik v oku, snad z potlačovaného pocitu úlevy z otcovy smrti.

Ve svých pětácti letech se oženil se svou dlouholetou milenkou (měl s ní 21 let trvajícím intenzivním vztahem) Harriet Taylorovou, která je vyobrazena na obrázku vlevo (Wikipedia [online]). V roce 1865 se stal liberálním poslancem Dolní sněmovny a mohl se tak v parlamentu zasazovat o práva žen a svobodu. Byl v parlamentu spíše považován za kazatele, než za politika. Vůdce konzervativců byl označen za „svatého muže“. Spíše se ale občas ukázal jako svatý trouba, když půjčoval, nebo spíše sponzoroval, například Comta. Po roce 1868 odjel se svou ženou a nevlastní dcerou do Avignonu, kde umírá ve věku 67 let.

Benthamova škola

Zcela zásadní význam pro jeho další rozvoj mělo jaro 1822, kdy objevil dílo Jeremyho Benthama *Pojednání o zákonodárství*, ve kterém Bentham publikoval své učení zvané „utilitarismus“. John Stuart Mill se vyjádřil o tomto díle slovy: „*Když jsem odložil poslední díl, stal jsem se jiným člověkem. „Princip užitku“, jak jej chápal Bentham, a uplatněný způsobem, jakým jej uplatňoval Bentham ... zapadl přesně do místa, kde chyběl dosud úhelný kámen, který by svazoval dohromady oddělené a fragmentární součásti mých dosavadních znalostí a názorů. Dal mému chápání věci jednotu*“ (Buchholz, 1996, s. 81). Proto se Mill v následujících letech intenzivně věnoval šíření Benthamovy bible na stránkách Westminster Review, čímž zajistil Benthamovy a jeho učení větší publicitu a vážnější místo ve veřejném mínění.

Podle Benthamova učení byl nejvhodnější pro vysvětlování a vytváření sociálního jednání princip užitečnosti. Toto učení vychází z toho, že lidstvo je neustále ovládáno bolestí a rozkoší, s tím, že lidstvo by mělo jít cestou rozkoše. Bentham říká „*jestliže se váš výběr dotýká též ostatních, pak si jedinec má vybrat takovou alternativu, která přináší potěšení všem*“ (Buchholz, 1996, s. 82). Kvantifikoval množství potěšení a bolesti, které nazval „šťastným počtem“. Jak je pro koho každá zkušenost příjemná, to je poměřováno podle zkušeností. Každá zkušenost může být poměřena čtyřmi faktory : „*1) intenzitou, 2) trváním, 3) určitostí a 4) povědomostí*“ (Buchholz, 1996, s. 82). Tyto faktory ještě rozšířil o další tři, a to o množení, poskvrněnost a účinek pro ostatní. Pro měření rozkoše a bolesti sestavil Bentham podrobný návod použití, který Millovi učaroval. Ten říkal, že každý usiluje o to, co mu je užitečné. Každý chce zvětšit své potěšení (štěstí) a chce se vyhnout nelibosti (bolesti).

Utilitarismus jako východisko a princip největšího štěstí

Mill dovedl Benthamův smysl pro preciznost k dokonalosti v takovém rozsahu, že vlastně zapomněl, že cílem je být šťastný. Ve věku dvaceti let Mill zjistil, že benthamovské učení ve své přehnané dokonalosti, do které ho dovedl, není v praxi použitelné a ochuzuje člověka o city. Ztratil cíl a smysl svého života, nervově se zhroutil a pokusil se o sebevraždu. Jeho

dosavadní racionalismus, ke kterému byl celý život veden otcem, ho dovedl k zoufalství. Řešením této situace byl přechod k romantismu ve formě poezie Wordswortha a Coleridge. Značný vliv na něj měla jeho dlouholetá milenka a později manželka Harriet Taylorová, kterou poznal roku 1830. Tato intelektuálka a radikální utilitářka na něj měla značný vliv po zbytek jeho života.

Dílo Benthamovo pošlapal ve své eseji s názvem *Bentham* za to, že benthamismus ochuzuje ducha. Tomuto učení však zůstal do určité míry věrný a dále ho zdokonalil a pozměnil v duchu „osvíceného utilitářství“ (Buchholz, 1996, s. 88). To tvrdí, že štěstí není jen v pouhém potěšení. Princip užitečnosti Mill pojímá jako princip největšího štěstí. Ten znamená, že každý musí jednat tak, aby bylo produkováno co nejvíce štěstí pro co nejvíce lidí. Jedním z největších přínosů Milla je kvalitativní odlišení potěšení. Bentham považoval všechny formy potěšení za sobě rovné, zatímco Mill argumentoval tím, že intelektuální a morální potěšení jsou nadřazené potěšení fyzickému. Mill rozlišuje mezi „štěstím“ a „spokojeností“ tvrdíce, že štěstí má větší hodnotu. Mill definuje rozdíl mezi vyšší a nižší formou štěstí na principu toho, že ti, kteří zažili obojí mají tendenci preferovat jedno před druhým. „*To je v přímém rozporu s Benthamovým tvrzením, že skákání panáka je stejně dobré jako opera*“ (Wikipedia [online]).

Millovy Principy politické ekonomie

V roce 1848 vyšla Johnu Stuartu Millovi jeho kniha *Principy politické ekonomie*, sestávající z pěti dílů, přičemž první tři knihy jsou pozitivistické a poslední dvě normativní. Toto rozlišení jako první definoval také Mill, jehož *Principy* byly základní ekonomickou literaturou na Oxfordské univerzitě do roku 1919. Mill v nich hovoří o tom, co je to politická ekonomie: „*Spisovatelé píšící o politické ekonomii se zavazují učit nebo zkoumat povahu bohatství a zákony jeho produkce a distribuce: zahrnujíce, přímo nebo vzdáleně, působení všech příčin, díky kterým jsou poměry lidstva nebo jiné společnosti lidských bytostí, s respektem k universálnímu předmětu lidské touhy, prosperující nebo naopak. Ne, že by každé pojednání o polické ekonomii mohlo projednávat nebo vyjmenovat všechny tyto příčiny; ale bere na sebe závazek vyložit tolik, kolik je známo o zákonech a principech, které fungují*“ (The Library of Economics and Liberty [online])

Millovy Principy se staly jednou z pěti knih světových ekonomů, které držely vládu nad světovou ekonomikou dlouhou dobu. „*Od roku 1776 do roku 1976 drželo vládu nad ekonomickými vědami jen pět knih v nepřerušené řadě: Smithova Bohatství národů, Ricardovy Principy, Millovy Principy, Marshallovy Principy a Samuelsonova Ekonomika*“ (Buchholz, 1996, s. 89). Výhodou Millova díla bylo, že prezentoval ekonomii srozumitelněji než jeho předchůdci, čímž ekonomii dosti zpopularizoval. Právě největší přínos Millův je spatřován v popularizaci ekonomie.

Principy politické ekonomie je velké dílo klasické politické ekonomie, které mělo být moderní verzí Smithova *Bohatství národů*. Spíše se ale *Principy* blíží převyprávění a doplnění Richardova díla *Principy*. „*Mill převzal Malthusovu populační teorii, zákon klesajících výnosů v zemědělství a Ricardův zákon klesající míry zisku*“ (Bednář a kol. , 2006, s. 25). Pod vlivem těchto domněnek věřil, že hospodářský růst je pouze jednou z epizod dějin lidstva. Přestože byl stoupencem svobody a soukromého vlastnictví, domníval se Mill (pod vlivem Richarda), že kapitalismus povede nakonec ke stagnaci, nulovému růstu a vyčerpání zdrojů. Tato vize stagnace byla označována jako „ponurá věda“. Mill takovou situaci chápal jinak. Hospodářský růst je podle něj poháněn silami konkurence a akumulace kapitálu. S tím je spojen neblahý populační růst a chudoba dělníků. Naopak přirozené zastavení takového růstu podle Milla otevře prostor pro zdokonalování společnosti a humanismus.

Mill v *Principech*, které byly pojaty jako systematická učebnice, zkoumal tvorbu tržní ceny a formuloval vzájemnou závislost ceny, poptávky a nabídky. Mill postupně přechází z metody racionální dedukce, kterou ho učil jeho otec, na metodu indukce. Ta si staví za cíl odhalit modely jednání a na základě těchto empirických modelů činit závěry. Někdy tyto metody používá jako navzájem se doplňující, jako např. v případě problému výroby a distribuce. Výroba se podle něj řídí obecnými, ustálenými zákony, uplatní se tedy dedukce. Ale rozdělování je pouze otázkou lidského jednání, kde nelze nic obecně určit, použita bude metoda indukce.

Mill v *Principech politické ekonomie* píše: „*Zákony a podmínky výroby bohatství mají povahu fyzikálních pravd. Není v nich nic volitelného nebo libovolného ... To však neplatí o rozdělování bohatství. To je výlučně věcí společenských institucí. Jakmile jsou věci k dispozici, lidstvo s nimi může, individuálně nebo kolektivně, naložit, jak chce. Může je dát k dispozici komukoliv za jakýchkoliv podmínek. Rozdělování bohatství závisí na zákonech a zvycích společnosti*“ (Bednář a kol. , 2006, s. 23). Odtržení výroby a rozdělování jako „jakmile jsou věci k dispozici“ není zrovna podařené. Každopádně tím je vyjádřeno, že to, co je rozdělováno, nějak muselo vzniknout a to ne samo od sebe. Mill tedy chápal, že rozdělování není úplně závislé na výrobě, i když ekonomického odůvodnění se dostalo až díky marginalistům koncem 19. století.

„*Jak však mnozí Millovi nástupci o několik desítek let později dokázali, dopustil se tento poslední klasik v tomto bodě zmíněného prvního omylu. Zákony rozdělování jsou totiž stejnými přírodními (ekonomickými) zákony, jako zákon výroby. Mzdy, zisky i renty jsou pouhými cenami výrobních faktorů, jejich tvorba proto podléhá stejným zákonům jako tvorba cen zboží. Zákony výroby jsou proto se zákony rozdělování "neoddělitelné"! Výroba i rozdělování v každém případě závisí na tržní tvorbě cen*“ (The Library of Economics and Liberty [online]).

V rámci teorie rozdělování rozdělil zboží do několika skupin. První skupinu tvořilo zboží s fixní nabídkou (vzácné zboží), druhou skupinou bylo zboží, jehož nabídku lze zvyšovat při konstantních nákladech. Třetí skupinou bylo zboží, jehož zásobu lze zvýšit při rostoucích nákladech (zemědělská produkce). Tímto rozdělením prakticky definoval funkci nabídky, kterou pak do grafické podoby zakreslil Alfred Marshall. Tvrdil, že hodnota zboží je určena pouze náklady a jakýkoliv vliv na hodnotu zboží poptávkou odmítal. Střetem nabídky a poptávky je tvořena tržní cena. Dokonce tvrdil, že tržní ceny spolu s hodnotou zboží nesouvisí. O vztahu nabídky a poptávky ve vztahu k hodnotě se vyjadřuje ve své knize *Principy* takto: „*Aby měla věc nějakou hodnotu ve směně, musí být splněny dvě podmínky. Musí být k užítku; což znamená (jak bylo právě vysvětleno), že musí přispět k nějakému účelu, uspokojovat nějakou touhu. Nikdo nezaplatí cenu, nebo se s něčím nerozloučí, pokud věc slouží k nějakému z jeho účelů, aby získal věc, která by nesloužila ani jednomu z nich. Ale, za druhé, věc nemusí mít jen nějaký užitek, musí zde být i nějaká nesnadnost v jejím dosažení*“ (McMaster University [online])

„*Mill se domníval, že zaměstnanost vyplývá z akumulace kapitálu – mzdového fondu*“ (Bednář a kol. , 2006, s. 29). Tedy jinými slovy kapitalisté nemohou zaměstnat více lidí, než činí jejich kapitál potřebný k výplatám mzdových záloh (neboli mzdový fond). Pokud se tento fond zmenší, bude moci kapitalista zaměstnat méně dělníků. Takto Mill vlastně definoval význam produktivnosti kapitálu.

Mill se také věnoval mezinárodnímu obchodu. Doplnil Ricardovu teorii komparativních výhod a dokázal, že ke směně mezi dvěma zeměmi může docházet i v případě, že jedna ze zemí dokáže vyrábět veškeré zboží s absolutně nižšími náklady díky specializaci zboží. Mill začal zkoumat, jak se vytváří mezinárodní hodnota (směnný poměr) dvou zboží. Vznikla tak „*teorie mezinárodní hodnoty*“. „*Zjistil, že mezinárodní hodnota zboží se pohybuje v hranicích určených národními pracovními náklady a konkrétní (číselná) hodnota zboží*

je určena až vzájemnou poptávkou obou zemí po nabízeném zboží. Oklikou tak objevil, že (mezinárodní) hodnota zboží je určena náklady (nabídkou) a poptávkou“ (Euroekonom [online]). Princip tvorby ceny a hodnoty, který popřel jako platný ekonomický zákon kvůli svému důrazu na sociální spravedlnost, vlastně akceptoval ve světovém měřítku.

Vztah k socialismu

„Celou jeho práci prostupovala snaha po dosažení sociální spravedlnosti (inspirovaná utilitaristickou filosofií), díky které se Mill velice často (a někdy i záměrně) odkláněl od "čisté" ekonomie a vydával se spíše na dráhu politického teoretika s důrazem na sociální otázky. Politická ekonomie měla podle něj smysl jen tehdy, pokud dokáže aktivně řešit aktuální problémy své doby“ (Euroekonom [online]).

Právě v jeho knize *Principy* se odrazil jeho vnitřní boj mezi racionalismem a romantismem v preciznosti při zkoumání sociálních jevů. Soustředil se na „zákony“ lidské povahy. V nich bojuje za vytvoření lidských podmínek na světě. Cestou k tomu měla být větší majetková rovnost, práva žen a vzdělání. Tyto normativní cíle spojoval s realistickými analýzami. Ve svých návrzích na změnu odlišuje dva prvky a to negativní a konstruktivní. Negativní se vztahuje na kritiku stávajícího stavu a konstruktivní prvek znamená soubor opatření.

Byl značně nespokojen s chudobou lidí, podřízeností dělníků a disciplínou, kterou museli dodržovat, což bylo v naprostém rozporu s jeho vizí svobodných a šťastných lidí. Mill neviděl v kapitalismu cestu k prosperitě. Společenský pokrok se podle něj nemohl omezit jen na hospodářský růst. Síly trhu by měly být doprovázeny úsilím elit zlepšovat společnost a změkčovat tvrdosti kapitalismu, což ho přivedlo do určité míry k socialismu.

Jelikož nesouhlasil s tvrdými podmínkami podřízenosti dělníků příkazům kapitalistů, sympatizoval s družstevním hnutím. V něm by dělníci kolektivně mohli rozhodovat o organizaci své práce. Naopak odmítl takovou výrobu, jejímž organizátorem by byl výslovně stát, který podle něj neměl ve výrobě svou roli. Ideálem pro něj byl syndikalismus – tedy výrobní družstva.

Mill se zajímal o sociální prostředí a snažil se chudým pomoci tak, aby je neodradil od hledání si práce. Zastával se lidí invalidních, i když se u nich projevovala tendence snížit pracovní aktivitu či již dále nehledat práci při obdržení podpory. Naopak velice kritický byl vůči fyzicky zdravým jedincům, kteří pracovat mohli. V duchu této ideje byly až v roce 1988 v USA přijaty programy „péče o pracovní síly“, podle kterých jsou zdraví příjemci podpory v nezaměstnanosti povinni buď přijmout nabízenou práci nebo absolvovat rekvalifikační kursy. Mill měl na věc ještě trochu jiný názor. Podle něj měla být pracovní místa nabízená zhruba stejně náročná jako ta, ve kterých pracují ti, co si živobytí obstarávají sami (např. živnostníci). Obával se totiž toho, že kdyby podpory byly příliš štědré, z vrstvy chudých by se vytratila jakákoliv pracovní morálka. Také se domníval, že vyšší míra nezaměstnanosti povede k vyšší míře porodnosti. Vycházel opět z empirických zkušeností.

Důležité také pro Milla bylo, aby i nemajetní měli přístup ke vzdělání. V opačném případě „bychom brali chudým jejich poslední naději, že uniknou osudu chudobince“ (Buchholz, 1996, s. 95). Mill chtěl skloubit mravní výchovu a ekonomické podněty tak, že například navrhoval jakési, v dnešním světě moderní, vládní půjčky na zařízení bytu.

Spravedlnost v Millově pojetí

Utilitarismus v Millově pojetí upřednostňoval hodnoty jako svoboda a spravedlnost, kterou vymezuje jako „určité morální požadavky, jež mají ve svém celku vyšší postavení na stupnici společenské užitečnosti a jsou tudíž svrchovanějším způsobem závazné než jakékoliv jiné“ (Bednář a kol. , 2006, s. 11). Vychází z Kantova platného mravního zákona, který říká „jednej tak, aby pravidlo jednání bylo přijatelné jako zákon všemi rozumnými bytostmi“ (Bednář a kol. , 2006, s. 12). Takové pravidlo by mělo být prospěšné jejich společnému zájmu.

Vštěpuje lidem, že by měli mít pocit libosti nad plněním povinností. Spravedlnost chápe jako právo všech lidí na stejné zacházení, pokud účelné pravidlo ve společnosti nepřikáže jinak. Sociální nerovnosti jsou podle Milla nespravedlivé.

Rovnosti v ekonomickém pojetí chtěl Mill dosáhnout přerozdělováním (jak uvádí ve své knize *Principy politické ekonomie*). Nástrojem přerozdělování měly být daně. Větší rovnosti chtěl dosáhnout tím, že by sazba daně z příjmu nerostla spolu s výší příjmu takovým tempem, tedy že by dokonce daň z příjmu byla nezávislá na vlastní výši příjmů (prosazoval místo zdanění progresivního zdanění proporcionální). „Zdaňovat vyšší příjmy vyšším procentem než příjmy nižší znamená uvalit daň na průmysl a hospodářství; znamená to trestat lidi za to, že pracovali tvrději a naspořili víc, než jejich sousedi“ (Buchholz, 1996, s. 92). Zároveň navrhol vyjmout chudé ze zdanění vůbec. V otázkách daně dědické byl naopak přísnější. Ve svých ekonomických a filosofických dílech prosazoval myšlenku „rovné možnosti pro každého“, nikoliv „rovnost výsledků“. Podle něj, když děti po svých rodičích zdědí velké částky, získají tak neoprávněnou výhodu a navíc děti, které jsou od malička vychovávány v přepychu, budou mít spíš tendenci dále z takového přepychu těžit, než vytvářet bohatství nové. Snažil se tak podle vlastních slov omezit majetek, který někdo získal bez své vlastní zásluhy. Jelikož je ale možné majetek na děti ještě před smrtí převést, řešil Mill i problematiku daně darovací. Navíc by taková daň měla vyřešit to, že extrémně vysoká daň dědická může „budoucího zůstavitele“ natolik znechutit, že bude peníze ke konci svého života bezhlavě utrácet nebo svůj matek nebude dál rozmnožovat. Co se mělo podle něj také zdanit, bylo obžerství a velkolepé podniky, pořádané k ohromení zúčastněných. Chtěl se tak postavit proti tehdejší zhýralosti zámožných.

Tedy podle Milla by měly být důchody lidí přímo úměrné jejich pracovnímu výkonu. Ty největší důchody by neměly dostávat vlastníci půdy a kapitálu, kteří nepracují. Tím odůvodnil, že trh sice efektivně alokuje kapitál a kapitalismus silně přispívá k ekonomickému růstu, ale zároveň tak dochází k nespravedlivému rozdělování bohatství. Distribuční spravedlnost spočívala v představě o přerozdělování důchodů státem pomocí vysokých a progresivních daní dědických a darovacích a rovného zdanění příjmů. Domníval se totiž, že by měl být důchod úměrný tomu, co člověk vytváří. Na tyto myšlenky se později odkazovali levicovní intelektuálové a umělci jako např. G. B. Shaw – „fabiánská škola“. Po druhé světové válce na tuto tradici navázali Labouristé.

Svoboda a soukromé vlastnictví

„Člověk by měl svobodně jednat podle svých názorů bez překážek, jak fyzických, tak i morálních, ze strany svých spoluobčanů, dokud to je na jejich vlastní riziko a nebezpečí“ (Ludwig von Mises Institute [online]).

Východiskem je pro Milla to, že každý jedinec je pánem sebe sama, svého těla a ducha. Svoboda a spravedlnost jsou nezbytnou podmínkou civilizace, vzdělanosti, výchovy a kultury vůbec. Svoje názory vyjádřil asi nezřetelněji ve svém spise *O svobodě* (1859), na kterém pracoval spolu se svou manželkou. Toto dílo by se dalo označit jako liberalistické. Mill v něm vyjadřuje své přesvědčení o tom, že „člověk má právo jednat podle svého uvážení, pokud svým jednáním neomezuje obdobné právo jiných lidí na svobodné jednání“ (Bednář a kol., 2006, s. 22). Šlo mu spíše než o ochranu lidí před utiskováním ze strany autorit o ochranu před věčným moralizováním, společenskými konvencemi a náboženskými předsudky. Zdůrazňoval toleranci a svobodu myšlení.

Svobodu chápal také jako soukromé vlastnictví. Doslova vyjádřil: „Dej člověku do vlastnictví holou skálu a on ji promění v kvetoucí zahradu“ (Bednář a kol., 2006, s. 30). Právě svoboda a soukromé vlastnictví má být zárukou společenského pokroku.

Vláda ústavní

Právě díky hodnotám jako svoboda, spravedlnost a Benthamově myšlence „*co nejvíce štěstí pro co nejvíce lidí*“ (Bednář a kol., 2006, s. 22) Mill uvěřil, že společnost lze řídit „shora“ osvícenou a moudrou elitou. Ta by měla vytvářet dobré zákonodárství a prosazovat pokrok, čímž by přinášela lidem štěstí. Mill na základě této ideje vytvořil jakýsi model „sociálního inženýrství“.

Mill odmítá pojem „přirozeného práva“, jehož hlavní ideou je to, že společnost může všechno, ale musí se zastavit na hranici práv daných Bohem (přirozených práv). Podle této teorie by byla legitimní každá forma vlády, která by neporušovala přirozená práva. Tu vládu, která by je porušovala, by byl lid oprávněn svrhnout bez rozdílu, zda by se jednalo o monarchii nebo demokracii. Mill říká, že neexistují žádná přirozená lidská práva, za poslední instanci všech etických otázek považuje užitečnost. Za užitečnou považuje svobodu myšlení a cítění, svobodu ve volbě povolání či právo spolčovací či další ekonomická nebo politická práva. „*Lidstvo lépe pochodí, dovolí-li každému žít tak, jak chce, než-li nutí-li každého, aby žil tak, jak se líbí ostatním*“ (Bednář a kol., 2006, s. 31). Millovi se také nelíbilo, jak narůstá moc státu a jeho zákonů nad jednotlivcem. Z těchto úvah vychází Mill ve svém dalším díle s názvem *Úvahy o vládě ústavní* (1860). Podle něj si národ nemůže vybrat svou formu vlády. Může si sice vybrat podrobnosti a praktickou organizaci, ale podstata celku je podle něj určena společenskými poměry.

Dobrá vládní forma musí splňovat 2 kritéria: pořádek a pokrok. Pořádek je podle Milla podmínkou pokroku a dobré vlády. Ideální vláda by měla být v reálných podmínkách provázena co možná největším množstvím blahodárných účinků. Proto je podle Milla nejlepší úplně lidová vláda ve formě zastupitelské. Lid by měl kontrolovat ty, kdo vládou. Zástupci volení ve volbách tak nemusí být znovu zvoleni, pokud podle názoru lidu svou politickou funkci nevykonávají řádně. Zastupitelská demokracie ale může fungovat při splnění následujících podmínek: národ musí být ochoten takovou vládu přijmout, musí činit to, co je třeba k jejímu zachování a musí být ochoten a schopen plnit své povinnosti a zastávat funkce ukládané mu státem. Pokud nejsou takové podmínky splněny, lze podle Milla dočasně připustit i diktaturu, pokud takový diktátor odstraní takové překážky. Ačkoliv byl Mill zastáncem zastupitelské demokracie, připouštěl si i stinné stránky takového uspořádání moci ve státě. Věděl o přílišné moci legislativy a vrtkavosti demokratických rozhodnutí. Pokud by se k moci dostali chudí a nevzdělaní, mohlo by dojít k vytváření třídního zákonodárství.

Volební systém měl být poměrný, jelikož lépe zajišťuje reprezentaci v parlamentu. Mill také žádal všeobecné volební právo (výjimkou měli být lidé negramotní a ti, kdo neplatí daně či jen pobírají chudinské dávky). Vzdělaní lidé by měli mít více hlasů než ti méně vzdělaní. Volební právo měly získat i ženy a vlastní hlasování by mělo být veřejné. Tento názor vznikl jako kritika tehdejšího stavu v anglickém Parlamentu. V Dolní sněmovně zasedali poslanci volení podle majetkového censu a v Horní sněmovně zasedali šlechtici jmenovaní panovníkem. Díky tomu byly přijímány zákony zajišťující svobody a práva jen majetným.

Millovy zásluhy v oblasti filosofie a logiky

Svým dílem Mill zasáhl jak do ekonomie, tak do filosofie, logiky a etiky. Jeho hlavní filosofické dílo nese název *Systém deduktivní a induktivní logiky* (1843). Tvrdí v něm, že zkušenost je jediným zdrojem poznání a upřednostňoval tedy induktivní metodu (obecné závěry činil na základě jednotlivých zkušeností). Podal také ucelený systém logiky formulací čtyř „logických zákonů“: „*metoda shody, metoda rozdílu, metoda sdružených změn a metoda nejmenšího zbytku*“ (Bednář a kol., 2006, s. 28). Základem filosofie byla pro něj psychologie. V etice je do značné míry inspirován Benthamovým utilitarismem (viz Benthamova škola).

Závěr

Mill byl všestrannou osobností, která měla ne zrovna šťastné dětství. Velký vliv na něj měl celý život jeho tyranský otec, který z něj učinil velice vzdělaného, ale necitlivého racionalistu. Zlomem v jeho vývoji bylo seznámení se s Benthamovým dílem *Pojednání o zákonodárství*, ve kterém je hlásán utilitarismus. Princip užitku se stal pro Milla stěžejním principem jeho uvažování. Jeho hlavním dílem se staly *Principy politické ekonomie*, které přispěly do značné míry k popularizaci ekonomie, v čemž je spatřován hlavní Millův přínos. Zkoumal tržní cenu a vzájemnou závislost ceny, poptávky a nabídky. Při jeho analýzách se do značné míry uplatňovala metoda indukce, která byla doplňována do určité míry i metodou dedukce, jako například v jeho hypotéze o výrobě a distribuci. V rámci distribuce rozdělil zboží do tří skupin – na zboží vzácné, zboží, jehož nabídku lze zvyšovat při konstantních nákladech a zemědělskou produkci. Mill se také věnoval mezinárodnímu obchodu na bázi komparativních výhod a definoval produktivitu kapitálu.

Ačkoliv byl Mill zastáncem svobody, soukromého vlastnictví a liberalismu, tvrdil, že ekonomický růst na základě kapitalismu je jen jednou z epizod lidských dějin a povede ke stagnaci. Tak by měl vzniknout prostor pro humanismus. Tato představa postupovala celým jeho dílem. Bojoval za práva žen, za vzdělání i pro nemajetné, požadoval rovné zdanění příjmů a progresivní daň dědickou a darovací. Také se zabýval představami o vládě ústavní na bázi zastupitelské demokracie.

Použitá literatura a internetové zdroje:

BEDNÁŘ, M. a kol. (2006): *John Stuart Mill: Dvě století od narození: Sborník textů*. Centrum pro ekonomiku a politiku, Praha, 2006

BUCHHOLZ, T. G. (1996): *Živé myšlenky mrtvých ekonomů*. Victoria Publishing, Praha, 1996.

Euroekonom.cz – Ekonomický portál [online]. Praha: Euroekonom.cz. Posl. úpravy 14.2.2005 [cit. 2007-04-01]. URL: <http://www.euroekonom.cz/osobnosti/z-mill.html>

Ludwig von Mises Institute [online]. Auburn: Ludwig von Mises Institute. Posl. úpravy 19.4.2004 [cit. 2007-04-01]. URL: <http://blog.mises.org/archives/002017.asp>

McMaster University [online]. Ontario: The Faculty of social sciences. Posl. úpravy 9.4.2007 [cit. 2007-04-09] URL: <http://socserv.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/mill/prin/book3/bk3ch02>

The Library of Economics and Liberty [online]. The Concise Encyclopedia of Economics. Posl. úpravy 3.4.2007 [cit. 2007-04-03]. URL: <http://www.econlib.org/library/Mill/mlP.html>

Wikipedia, The Free Encyclopedia [online]. San Diego: Wikipedia, The Free Encyclopedia. Posl. úpravy 3.4.2007 [cit. 2007-04-03]. URL: http://en.wikipedia.org/wiki/John_Stuart_Mill

9. 4. 2007

Veronika Červenková

3. ročník, K04489